

ОСВІТНЬО-ПОПУЛЯРИЗАЦІЙНІ ПРАКТИКИ В СВІТІ

УДК 37.014.5(438)«654»

© Людмила РИБЧЕНКО

ОГЛЯД СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПОЛЬЩІ З НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Проводиться аналіз освітніх проектів Польщі. Представляються окремі програми серед тих, які постійно діють у країні. Усі вони мають свої постійні назви, логотипи, зрозумілі правила та широко представлені в Інтернеті на сайтах організаторів.

Ключові слова: освітній проект, освітня програма, Польща.

Наприкінці ХХ ст. після повалення комуністичного режиму в Польщі розпочався процес суспільної трансформації, подолання тоталітарного минулого. У країні значно зріс запит на формування нової, національної політики історичної пам'яті. З прийняттям рішення про євроінтеграцію держави та входження її до євроатлантичних структур це питання ще більше загострилось. Стало зрозуміло, що, не розраховувшись із минулим, з історією, неможливо будувати нову ідентичність. Такі повноваження були передані створеному в 1999 р. Інституту національної пам'яті Польщі (Instytut Pamięci Narodowej – IPN), який став локомотивом перетворень у суспільстві в багатьох напрямках. З часу створення ним було проведено понад 400 виставок, 500 конференцій, 200 конкурсів для молоді, а також видано понад 1 200 книжок та монографій. Щомісяця видається науково-популярний журнал «Pamięć.Pł». IPN також широко представлений в Інтернеті; має свою веб-сторінку, телебачення, 20 освітніх інтернет-порталів.

Проте найбільш важливою в його роботі є діяльність, спрямована на публічну освіту громадян, виховання патріотичних, демократичних та загальноцивілізаційних принципів спільноти, формування самосвідомості суспільства та його національної ідентичності. Більшість проектів – це освітні програми для школярів та студентів, основні завдання яких полягають у тому, аби навчити молодь відповідати за свою країну, шанувати героїв, пам'ятати жертви, знаходити у пересічних людях та членах своїх родин приклади для наслідування, сприймати сучасність крізь призму минулого. Не менш важливою метою є також заохочення юнацтва до власних історичних пошуків.

Нині в Польщі на державному рівні затверджена обов'язкова участь учнів гімназій в одному із запропонованих історичних освітніх проєктів, які є постійними й реалізуються в тісній взаємодії державних управлінь освіти, IPN та польських музеїв усіх рівнів.

Найбільшою популярністю користується проєкт «Я розповім вам про вільну Польщу – зустрічі з живими свідками історії» («Opowiem ci o wolnej Polsce – spotkania ze świadkami historii»). Він передбачає зустрічі молоді зі свідками минулого – людьми, які брали участь у боротьбі з нацизмом, комуністичним режимом або зробили свій внесок у здобуття незалежності Польщі та розвиток її громадського суспільства. Під час розповідей юнаки та дівчата дізнаються не лише про загальний перебіг історичних подій, а й про безпосередню участь в них оповідувачів. Через персональні долі, відчуття, оцінки подій молоді люди занурюються в атмосферу минулого. Автобіографічні історії навчають їх сприймати матеріал підручника не як абстрактний текст, а як конкретну подію, вони навчають життєвим цінностям та установкам, що дозволили свідкам історії вижити за екстремальних умов.

На основі записаного інтерв'ю створюється відеофільм, оригінальні речі оповідача слугують основою для презентаційної експозиції, а свідчення документуються у вигляді історичної нотації. Взяти участь у проєкті можуть будь-які школярі, об'єднавшись у команди.

Після реєстрації на сайті IPN, учасники проходять навчальний семінар, на якому фахівці з усної історії розповідають, як необхідно правильно будувати майбутнє інтерв'ю, які питання, у який спосіб та в якій послідовності ставити оповідачу, як підвести його до загальних висновків або зосередити увагу на деталях. Фахівці з відеотехніки навчають користуватися відеокамерою та пропонують майстер-клас з операторського мистецтва. Група учасників проєкту розподіляє між собою ролі в майбутньому інтерв'ю, а після зустрічі готує відео, тексти, експозиції та письмовий звіт про почуті історії. Спочатку результати роботи презентуються у школах, потім у Варшаві на платформах IPN та в музеях столиці.

Особливістю освітніх проєктів IPN є те, що переможцями стають всі учасники проєкту, які виконали завдання. Своєрідною нагородою є участь у фінальних сесіях. Зокрема, завершальний етап проєкту «Я розповім вам про вільну Польщу – зустрічі з живими свідками історії» передбачає зустріч учасників з відомими вітчизняними вченими та діячами культури. Завдяки спілкуванню з істориками, журналістами, керівництвом IPN молодь має змогу відчутти себе частиною наукової історичної спільноти своєї країни, а знайомство з новітніми фільмами з вітчизняної історії, їхніми авторами та продюсерами дозволяє сприяє долученню молоді до відеоіндустрії країни. Упродовж трьох днів фінальної конференції на інтеграційних семінарах, під час розвиваючих ігор учасники проєкту встигають потоваришувати між собою та надихнутися новими науковими пошуками. Відеоролики фінальних конференцій, прес-конференції, церемонії вручення

дипломів та подарунків розміщуються в Інтернеті та активно пропагуються організаторами на державних телеканалах. Найцікавіші фрагменти із записаних розповідей друкуються в солідному виданні «Розповіді свідків історії». Щороку куратори удосконалюють та популяризують вищезазначений проект. Наприклад, з 2015 р. кожен керівник групи (учитель) учасників може звіряти свій наступний крок у проекті за спеціальною звітною формою, розміщеною на сайті, та в режимі on-line отримати додатковий навчальний матеріал або індивідуальну підтримку репетитора-наставника.

Якщо попередній проект передбачає зустрічі з живими свідками історії, то проект «Каміння пам'яті» («Kamienie pamięci») покликаний знайти й популяризувати історії про пересічних громадян, які стали жертвами в боротьбі за незалежність Польщі. Це своєрідний пошук невідомих героїв в окремих місцевостях, родинах, осередках.

Учасники збирають інформацію про конкретну людину, причетну до заявленої щорічної теми проекту. Серед таких тем називалися: «учасники операції «Буря» 1944 року»; «діячі суспільно-політичного руху «Солідарність»; «церковнослужителі, які молилися за свободу Польщі в період її окупації в 1939 – 1989 роках» тощо. Учасники проекту намагаються виявляти будь-які «сліди пам'яті» про діяльність знайденого героя, що залишилися в їхній місцевості. Важливим етапом роботи є розробка найбільш привабливих форм популяризації таких постатей у місцевих громадах. Це можуть бути статті у пресі, виставки в музеях, лекції, пости в Інтернеті та на вулицях, брошури, вистави тощо.

Найвищою оцінкою діяльності учасників проекту є рекомендація експертів IPN місцевим громадам та органам влади ухвалити рішення й перейменувати вулиці, парки та інші об'єкти на честь «забутого героя» та відповідно ухвалення такого рішення. Усі роботи учасників розміщуються на порталі IPN, де, крім того, створюється віртуальна «Карта пам'яті» – позначення нововіднайдених регіональних історичних постатей.

Створення віртуальних пам'ятників, карт, постів – дієвий інструмент популяризації історичних подій через залучення до їхнього «будівництва» широкого кола громадян, зокрема молоді. Участь у цьому проекті дає змогу кожному учаснику відчути себе частиною великого народу, єдиної спільноти, яка має власну історію й впевнено крокує у своє майбутнє. Цей інструмент консолідації суспільства використовується не лише в освітніх проектах, а й під час національних пам'ятних подій. Зокрема, 1 березня, коли у Польщі відзначається національний день пам'яті «Проклятих солдатів» (Narodowy Dzień Pamięci «Żołnierzy Wyklętych») – польських воїнів антикомуністичного післявоєнного підпілля. Крім урочистої зміни варти біля могили Невідомого солдата у Варшаві, загального богослужіння за полеглими та інших урочистих заходів, усім громадянам пропонується зайти на відповідний сайт і взяти участь у будівництві пам'ятника «Проклятим солдатам» – покласти свою символічну віртуальну цеглину. Як правило, наприкінці дня пам'ятник уже споруджено.

В останні два роки в цій акції взяли участь понад 50 тис. інтернет-користувачів. Щороку IPN оголошує серед усіх охочих конкурс на проект нового монумента. Переможець отримує не лише віртуальну візуалізацію свого задуму, а й грошову винагороду.

На широке коло пересічних громадян Польщі розрахований і загальнонаціональний освітній проект «Охоронці наших вулиць» («Patroni naszych ulic»), відповідно до якого юнацька молодь виступає як провідник та популяризатор. Метою проекту є донесення інформації до кожного її мешканця або працівника про життєвий шлях та внесок у вітчизняну історію особи, на честь якої названо ту чи іншу вулицю. Серед окремих осіб, іменами яких названі вулиці, є багато постатей, пов'язаних з боротьбою за незалежність та свободу Польщі в ХХ ст. В IPN готують та публікують брошури про життєвий шлях цих людей та їхню боротьбу. Молодь організовується в гурти для розповсюдження брошур по квартирах, офісах, проведення роз'яснювальних бесід із мешканцями і працівниками місцевих компаній. Наразі видано 25 тематичних брошур. Проект має не лише загальноосвітнє значення, а й покликаний навчити громадян пишатися своїми героями та відповідально ставитися до життєвого простору своєї громади.

Яскравим прикладом результатів такої діяльності є історія, пов'язана з пам'ятником братерства радянсько-польської зброї, спорудженому в столиці Польщі в 1945 р. Місцеві мешканці називали його «пам'ятником чотирьом сплячим». Декілька років тому монумент було демонтовано у зв'язку з будівництвом нової гілки метро. У 2014 р. планувалося повернути пам'ятник на попереднє місце. Та коли влада розпочала цей процес, у суспільстві виникли палкі дискусії стосовно доцільності такої споруди в місті. З'явилася брошура «На що дивляться четверо сплячих?», у якій розповідалося, що пам'ятник стояв на Вільнюській площі, названий на честь столиці Литви, де у 1991 р. радянську зброю було обернено проти мирних громадян після проголошення про вихід Литви зі складу СРСР. Також відкриття пам'ятника збіглося з 75-ю річницею вторгнення СРСР на Польщу 1939-го року. Підготовлену брошуру вручили всім мешканцям прилеглих вулиць, і справа стала резонансною. До акції долучилися ЗМІ, і, нарешті, було досягнуто спільне рішення – відмовитися від відновлення пам'ятника братерства радянсько-польської зброї.

Якщо про події Другої світової війни та життя мирних громадян під нацистською окупацією польські учні досить багато знають зі шкільних уроків, численних фільмів, спогадів тощо, то скласти уявлення про механізми дії репресивної системи КДБ у радянизованій Польщі їм буває доволі складно. Відповісти на ці запитання покликаний проект «Що зберігається в архівах IPN?» («Co kryją archiwa IPN?»). Уже йшлося про те, що Інститут національної пам'яті Польщі не лише просвітницька установа, а й головний люстраційний орган й один із найбільших архівів країни, у якому налічується низка регіональних філіалів та зберігаються мільйони документів з історії Польщі ХХ ст. Якщо всі справи архіву

IPN викласти в один ряд, то протяжність його сягатиме близько 90 км. Основна частина архівного фонду – матеріали апарату безпеки Польської Народної Республіки (ПНР). Так, в архіві зберігаються 12 млн карток, які стосуються 5 млн осіб, 4 км складають паспортні справи на кожного громадянина, який виїжджав із ПНР. Зокрема, відомий дисидент і політичний діяч, уродженець Львова Яцек Куронь (1934 – 2004 рр.) тут «представлений» 623 справами з документами, світлинами, кінострічками, знятими працівниками спецслужб. Увесь цей обсяг матеріалів наочно свідчить про масштаби тоталітарної машини в радянській Польщі.

Сучасна польська молодь має можливість наочно й предметно ознайомитися з цією стороною життя ПНР, методами діяльності спецслужб. Проект «Що зберігається в архівах IPN?» складається з двох частин. Спочатку учасники ознайомлюються з масштабом та видами документів архіву IPN, а потім мають змогу самостійно прочитати копію однієї з персональних справ. На вибір пропонуються кілька справ на відомих польських діячів, лідерів профспілок тощо. Гортаючи сторінки матеріалів спостереження, звіти працівників таємної поліції, доноси, резолюції, накази тощо учні дізнаються, яким нестерпним було життя громадян, що мали інші політичні переконання в тоталітарній країні; яких утисків та переслідувань зазнавали люди за прагнення вільно висловлюватися та думати: їх прослуховували на кухнях, у спальнях, позбавляли засобів для існування, дітям забороняли навчатися тощо. Проте вони не припиняли відстоювати свої права. Після ознайомлення з персональними справами учасники проекту обговорюють прочитане з викладачами. До їхньої свідомості доводиться думка про реальні масштаби контролю та втручання репресивної системи в життя громадян тоталітарних країн та про необхідність захисту демократичних прав і свобод.

Вивчаючи персональні документи, читач має можливість уявити себе на місці тієї чи іншої особи, відчути заподіяні їй утиски та випробувати завдані удари, а також зіставити свої можливі дії в тій чи іншій ситуації зі вчинками історичного персонажа. Такі самі можливості дають історичні реконструкції, що широко проводяться як на місці історичних подій, так і у площинах виставок або музейних експозицій. Найпопулярнішими в Польщі є реконструкції героїчної оборони польського гарнізону на Вестерплате (Westerplatte) – на півострові Балтійського моря поблизу Гданська, звідки 1 вересня 1939 р. Німеччина розпочала наступ на Польщу. До своєї вимушеної капітуляції гарнізон зміг протриматися впродовж 7 діб. Цю реконструкцію польський музей Другої світової війни (м. Гданськ) проводить безпосередньо на місцях боїв, залучаючи акторів та використовуючи сучасні спецефекти, освітлення тощо. У Варшаві до роковин Варшавського повстання відбувається міська гра з реконструкцією окремих подій. Для учасників гри друкуються спеціальні карти та схеми їхніх дій, а для спостерігачів – копії газет, листівок того періоду. Популярними є також екскурсії до Варшавської в'язниці гестапо, у якій виконувалися смертельні покарання, та інші історичні реконструкції.

Ще одним засобом реконструкції є настільні ігри. Здавалося б, такий вид проведення дозвілля вже давно минув, проте працівникам IPN в Польщі вдалося повернути цікавість до них. Вони стали історичними, створеними на реальних подіях, із залученням конкретних постатей і фактів. Хітом стала гра «Черга» («Kolejka»), що демонструє, як жили поляки в 1970-ті рр. у комуністичній Польщі, зокрема відображає характерні на той час труднощі з нестачею товарів.

У грі беруть участь від двох до п'яти осіб віком від 12 років. Переможцем стає той, хто першим «купить» 10 «товарів» з переліку найменувань: м'ясні консерви, чай, кава, туалетний папір, меблі, туфлі, одеколон, магнітофон тощо. Завдання ускладнюється тим, що полиці прилеглих магазинів, яких у грі п'ять, порожні. Гравці мусять відправляти «членів своїх родин», які позначені кольоровими дерев'яними фігурками, стояти в «чергах» за товарами. «Покупці» чекають, не знаючи, у які саме магазини будуть доставлені потрібні їм товари. Потім розкриваються картки доставки. Товари дістаються саме тим, хто виявиться ближче до дверей крамниць. До того ж, у ході гри може несподівано з'ясуватися, що магазин закритий або речі на складі закінчилися. Також у гравців є спеціальні картки, які або допомагають, або ускладнюють купівлю товарів. Наприклад: «Мати з маленькою дитиною», «Вас тут не стояло», «Товари з-під прилавка» або картка з підказкою від знайомого партійного чиновника, у який саме магазин надійде товар. До комплекту гри входять два документальні фільми.

Перше видання «Черги» коштувало 26 злотих, однак на Інтернет-аукціонах його ціна зросла до 350 злотих. На цей час продано 100 тис. комплектів «Черги». Гра має 10 мовних версій, зокрема й японську. Оскільки IPN не зміг власними силами задовольнити наявний попит на гру, у 2014 р. він був змушений продати ліцензію третій стороні.

Популярністю серед молоді користуються також настільні ігри, присвячені подіям Другої світової війни. Гра «111. Тривога для Варшави» реконструює повітряну оборону Варшави проти наступальних сил Люфтваффе в 1939 р. Польські пілоти не мали жодної можливості відстояти столицю. Та попри нерівну боротьбу, авіатори вистояли впродовж тижня, знищили понад 40 німецьких літаків. У грі два учасники – німецький і польський пілоти. Перший наступає й врешті-решт перемагає, другий намагається якомога довше чинити опір. Гравці по черзі змінюють ролі, у результаті перемагає той, хто більше часу протримається в повітрі, захищаючи небо Варшави. До комплекту гри входять додаткові інформаційні матеріали про реальних учасників історичних подій, зразки літаків та озброєння, які вони використовували.

Досить легкими й надзвичайно інформативними є ігри серії «Знай знак» («ZnajZnak»). Суть гри полягає в тому, що на картках зображені різні знаки, які гравці по черзі повинні правильно назвати або знайти один спільний символ. Гра навчає розпізнавати символічні для польської історії знаки, постаті, дати, місця, об'єкти тощо. Крім комплектів, присвячених вирішальним подіям, зокрема Другій світової війни, польсько-радянській війні 1920 р., також видаються ігри-знаки

з вужчої тематики. Наприклад, у 2014 р. до 70-ї річниці битви під італійським містечком Монте-Касіно з'явилася однойменна гра («ZnajZnak – Monte Cassino»).

У січні – березні 1944 р. війська союзників, до складу яких входив другий корпус польської армії під командуванням генерала Андерса, прорвали в Італії лінію німецьких укріплень, відому як «Лінія Густава», й оволоділи Римом. Однією з вирішальних сутичок став штурм гори у місцевості Монте-Касіно, де розміщувався католицький монастир. Це була кривава битва, яку історики називають «Італійський Сталінград». У виснажливих боях загальні втрати становили понад 100 000 осіб. На картках гри зображені портрети командувачів різних сторін, зразки військових знаків розрізнення, прапорів, нагород тощо.

Завершуючи огляд освітніх проектів Польщі, слід наголосити, що у статті представлені лише окремі програми з тих, що постійно діють у країні. Їхня загальна кількість та тематика набагато ширші. Кожен учень може підібрати для участі в грі проект згідно зі своїми потребами, здібностями і можливостями. Усі програми мають свої постійні назви, логотипи, зрозумілі правила. Історичні освітні проекти Польщі широко представлені в Інтернеті на сайтах організаторів, а також у Facebook, YouTube та ін. Участь у них не лише розширює знання про походження й наслідки тоталітарних систем, а й озброює практичними навичками. Це цікавий контент для дослідження й корисний досвід для наслідування.

© Людмила РЫБЧЕНКО

ОБЗОР СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ПОЛЬШИ ПО НОВЕЙШЕЙ ИСТОРИИ

Проводится анализ образовательных проектов Польши. Представляются отдельные программы среди постоянно действующих в стране. Все они имеют свои постоянные названия, логотипы, понятные правила и широко представлены в Интернете на сайтах организаторов.

Ключевые слова: образовательный проект, образовательная программа, Польша.

© Ludmila RYBCHENKO

REVIEW OF CURRENT EDUCATIONAL PROGRAMMES OF THE POLAND OF THE MODERN HISTORY

Was made the analysis of educational projects in Poland. Represented by separate programs for those who are constantly operating in the country. They all have their regular names, logos, clear rules and widely available on the Internet site of the organizers.

Keywords: educational project, educational program, Poland.